

Чернишова О. Б.

к.е.н., доцент

Одеський інститут фінансів УДУФМТ

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ МАСОВИХ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

Розкрито значення розвитку ринку платіжних карток, проаналізовано особливості розвитку його в Україні, визначено фактори екстенсивного розвитку ринку, розглянуто один з основних факторів – це недостатність обладнання по прийому карток на підприємствах сфери торгівлі та послуг, розглянуто проблеми його масового впровадження.

Ключові слова: безготівкові розрахунки, спеціальні платіжні засоби, платіжні картки, карткові продукти, банкомати, термінали, підприємства сфери торгівлі та послуг.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В сучасних умовах стрімкої глобалізації всіх економічних процесів та необхідності підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств однією із нагальних проблем постає сьогодні проблема підвищення прозорості діяльності підприємств, їх грошових потоків за рахунок поширення та оптимізації безготівкових розрахунків та підвищення рівня обслуговування клієнтів. Перспективним напрямом для розв'язання даної проблеми є участь підприємств у впровадженні масових безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток.

Переважно ця проблема є актуальною для підприємств торгівлі та сфери послуг. Будь-яке підприємство чи підприємець, яке має стратегічні плани розвитку та підтримання конкурентної позиції на ринку, сьогодні створює комплексний сервіс для своїх споживачів, зокрема, забезпечує

можливість розрахунків за свої товари чи послуги для клієнтів у безготівковій формі з використанням платіжних карток. Але переважна більшість вітчизняних підприємств ще не мають такого сервісу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку безготівкових розрахунків з використання спеціальних платіжних засобів присвячено у науковій літературі численна кількість досліджень. Розглядаються основні тенденції розвитку ринку платіжних карток, ризики карткового бізнесу та заходи боротьби з картковими шахрайствами, технічні аспекти виготовлення карток та їх перевагам над паперовими грошима і т. д. Так, питанням розвитку системи безготівкового обслуговування за допомогою платіжних карток присвячені роботи таких науковців як Ф. Бутинця, В. Кетечкова, В. Коваленко, О. Любунь, В. Міщенко, Н. Слав'янської, Є. Терехової, О. Шевчук, Н. Шульги, Я. І. Чайковського, В. Усопкина та ін. Однак, залишається чимало невирішених питань у сфері теоретичних та практичних аспектів розвитку вітчизняного ринку платіжних карток, зокрема, проблема створення умов для масового використання карток за їх цільовим призначенням – для розрахунків шляхом розширення терміналізації торгівельних точок.

Формулювання цілей статті: здійснення аналізу впровадження безготівкових розрахунків в Україні з використанням платіжних карток та виявлення проблем щодо їх використання для масових розрахунків.

Виклад основного матеріалу. В усьому світі інноваційні карткові продукти вже давно є життєвою необхідністю сучасного суб'єкта. У розвинених країнах настільки укорінилися безготівкові розрахунки, що головним при розробці нових продуктів та послуг для банків, підприємств сфери послуг, торгівлі є максимальна зручність клієнта при здійсненні безготівкових розрахунків. Наприклад, у міжнародній мережі Twitter представлений новий проект Square – пристрій для мобільних телефонів, що дозволяє зчитувати дані з платіжних карт і дозволяє, таким чином, перетворити власні телефони користувачів у термінали по прийому платежів.

При цьому послуги такого сервісу є корисними для підприємств малого бізнесу, які не завжди мають пристрої для зчитування кредитних карт, а вартість технології Square значно нижче, ніж спеціалізованих POS-терминалів.

В Україні банки також активно впроваджують інноваційні карткові продукти. Зокрема, на основі мобільних пристроїв послуги віддаленого банкінгу дозволяють клієнтам управляти своїм рахунком без відвідування банку та здійснювати платежі різного характеру, наприклад, комунальні платежі, сплачувати штрафи, страховку, відправляти та отримувати міжнародні перекази, отримувати готівку у банкоматах без наявності платіжної картки, надавати команди по управлінню рахунком у голосовому режимі, навіть фотографувати квитанції для оплати платежів та відсилати у банк для виконання їх банківськими службовцями та ін. Також банки починають впроваджувати для зручності та швидкості обслуговування клієнтів у торговельних мережах безконтактні технології PayPass, які дозволяють сплачувати покупки на невеликі суми без участі касира. Карта-стікер піднесена до зчитувального пристрою на касі чи терміналі дозволяє клієнту зразу списати кошти з рахунку. Даний вид послуг за кордоном уже досить успішно реалізується.

Але наряду з такими інноваціями та активною роботою банків по випуску та обслуговуванню платіжних карток масове впровадження та якісне використання карток за основним призначенням в Україні не відбувається. Також слід відмітити, що такі послуги можуть собі дозволити лише окремі банки – лідери даного сегменту і не у масовому розповсюдженні.

Розвиток вітчизняного карткового бізнесу можна охарактеризувати як бурхливий, але переважно екстенсивний. За статистикою НБУ зростання ринку відбувається в основному за рахунок реалізації банками зарплатних та пенсійних проектів і платіжні картки використовуються їх держателями у

більшій мірі не для здійснення безготівкових розрахунків, а для зняття готівки.

За офіційними даними НБУ кількість держателів платіжних карток за останні десять років зросла майже у вісім разів – до 45 328 тис. осіб, загальна кількість платіжних карток в обігу з 2009 року і по перший квартал 2013 року зросла у півтора рази – до 68 510 тис. шт. Але кількість активних карток, за якими була здійснена хоча б одна видаткова операція за даний період зростала значно повільнішими темпами. Так, якщо на початок 2009 року питома вага активних карт у загальній кількості карт становила 85%, або 38 576 тис. шт., то за станом на перший квартал 2013 року їх питома вага становила 49%, або 33 345 тис. шт. Кількість одиниць обладнання за останні п'ять років також зросла. Приріст кількості банкоматів склав 30%, або 8 899 шт., приріст кількості терміналів склав 48%, або 55 560 шт. У загальній кількості терміналів питома вага торговельних терміналів за станом на перший квартал 2013 року становила 83,4%, або 143 716 шт, а банківських терміналів – 16,6%, або 28 592 шт. При цьому слід відмітити, що за останні п'ять років кількість банківських терміналів знизилася на 2 896 шт., або на 9,2%, а торговельних терміналів – навпаки, зросла на 58 456 шт., або на 40,7%. Кількість імпринтерів за останні п'ять років зменшилася на 96,3%, тобто до 3 035 шт. [1].

Незважаючи на позитивну динаміку зростання кількості карток та обладнання по їх прийому та обслуговуванню, якісних змін поки що не відбувається. Так, підприємств сфери торгівлі та послуг нараховується більше 400 тисяч, із них всього 88 298 тисяч установ надають сервіс клієнтам з прийому оплати з використанням платіжної картки. У цілому за даними НБУ станом на початок 2013 року у сумі операцій здійснених з використанням платіжних карток всього 12,3%, або 91 561 млн. грн. становили безготівкові платежі, а операції по зняттю готівки – становили 87,7%, або 649 859 млн. грн. Але за останніх п'ять років цей показник мав позитивну динаміку – у 2009 році доля безготівкових операцій з

використанням платіжних карток становила 5,2%. Отже, можна стверджувати, що зростання інфраструктури позитивно вплинуло на ріст безготівкових розрахунків.

Це свідчить про те, що попри всі намагання банків нарощувати обсяги емісії карток, підвищувати технологічний рівень карткових продуктів, підвищувати їх надійність та безпеку, використання платіжних карток за прямим функціональним призначенням – у безготівкових платежах без залучення підприємств у формування інфраструктури реалізовано не буде.

Дану проблему почали вирішувати на державному рівні ще з 2004 року, коли у Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» був внесений пункт щодо обов'язкового прийому платіжних карток. Однак суттєвих змін не відбулося, так як у нормативних документах не були прописані норми контролю підприємств за виконанням даного пункту закону. З 2010 року діє постанова КМУ № 878 про здійснення розрахунків за продані товари (надані послуги) з використанням спеціальних платіжних засобів, згідно якої встановлено, що суб'єкти господарювання, які провадять діяльність у сфері продажу товарів, громадського харчування та послуг і які відповідно до закону використовують реєстратори розрахункових операцій, повинні здійснити перехід на обов'язкове приймання спеціальних платіжних засобів для здійснення розрахунків за продані товари (надані послуги) [2].

Єдиним органом, який перевіряє підприємства, що використовують реєстратори розрахункових операцій і зобов'язані забезпечити прийом спеціальних платіжних засобів є Міністерство доходів України. Однак повноважень застосовувати будь-які санкції до підприємств за порушення даної норми закону у Міндоходів немає.

Самі підприємства також не проявляють ініціативу для популяризації карткових розрахунків.

По-перше, підприємства, які працюють за тіньовими схемами не бажають розкривати свої обороти, відкрито сплачувати податки.

По-друге, установка платіжних терміналів також є затратною процедурою, хоча більшість банків надають цю послугу торговцям безоплатно.

По-третє, розміри комісійних винагород, які банки стягують з підприємств сфери торгівлі та послуг за еквайринг, тобто організацію розрахунків з використанням платіжних карт також є досить високими. У вище згадуваній постанові передбачено, що контроль за необґрунтованим підвищенням рівня комісій банків за послуги еквайрингу здійснює Антимонопольний комітет. Рівень комісій банків диференційований залежно від обсягів оборотів підприємств і становить від 0,5% до 3% і вище від обсягів транзакцій підприємства [3]. Тому у деяких випадках підприємствам можуть дешевше обходитися послуги інкасації готівкових коштів.

По-четверте, власники підприємств також усвідомлюють ризик шахрайських операцій з терміналами.

Але впровадження термінального обладнання для торговців має і значні переваги. Зокрема, це:

- потенційне зростання виручки, адже клієнти, які звикли розраховуватися карткою, обирають місцем постійних покупок і розваг заклади, оснащені терміналами. Крім того, за дослідженнями психологів, покупці, які розраховуються карткою, як правило витрачають більше, так як нічно не можуть спостерігати обсяги витрат;

- зниження ризику шахрайств з фальшивими грошима та зниження витрат на інкасацію готівки, так як банки з невеликих точок продажу не беруть плати за встановлення терміналу та зв'язку з процесинговим центром, як з крупних торгових мереж;

- отримання регулярних звітів за проведеними операціями, що дозволяє контролювати всі грошові потоки за картками;

- підвищення рівня сервісу торговельної точки. Сьогодні банки невеликим магазинам, кафе встановлюють порівняно недорогі автомати (300 - 400 дол. США), а також безкабельний зв'язок, що знижує витрати порівняно

з телефонією для авторизації карток. Такі пристрої в кафе можна навіть приносити безпосередньо клієнтам, що виключає ризик шахрайств з картокою з боку персоналу торгівельної точки та підвищує довіру до закладу;

- економія на витратах по утриманню персоналу. Адже у великих торгівельних мережах, які зацікавлені у підвищенні свого сервісу до рівня преміум класу, встановлення терміналів, які можуть зчитувати інформацію зі стікерів на основі безконтактних технологій взагалі відпадає необхідність у касирах;

Висновок. Таким чином, масове впровадження платіжних карт та їх використання у безготівкових розрахунках має переваги не тільки для держави у цілях контролю тіньового обороту та оптимізації витрат з обслуговування обігу готівки, для банків – з метою підвищення рівня послуг відповідно зі світовими тенденціями та розширення прибутковості, а і для підприємств, які мають можливість оптимізувати свої витрати, підвищити рівень обслуговування клієнтів, та на основі цього підвищити свої прибутки.

Тому для підвищення дієвості встановлених законодавчих норм щодо переходу суб'єктів господарювання на обов'язкове приймання спеціальних платіжних засобів для здійснення розрахунків за продані товари (надані послуги) слід встановити санкції для різних підприємств за їх порушення. Доцільно було б розглянути можливість встановити при перевірці контролюючими органами магазинів та інших підприємств сфери послуг з певними обсягами оборотів, які не встановили термінального обладнання, штрафні санкції на диференційованій основі. Санкції пов'язати з порушенням дисципліни касового обігу готівки. Такі директивні заходи забезпечать масовий перехід підприємств, які провадять діяльність у сфері продажу товарів, громадського харчування та послуг на прийом платежів у безготівковій формі з використанням спеціальних платіжних засобів.

Список використаної літератури

1. Загальні показники розвитку ринку платіжних карток в Україні. Офіційний сайт НБУ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219
2. Постанова КМУ про здійснення розрахунків за продані товари (надані послуги) з використанням спеціальних платіжних засобів від 29 вересня 2010 р. N 878. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/878-2010-%D0%BF>
3. Сергей Чигирь. Нужен ли предпринимателю «карточный» покупатель? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prostobiz.ua/plastikovye_karty/stati/nuzhen_li_predprinimatelyu_kartochnyu_pokupatel

ЧЕРНЫШОВА О. Б. ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ В УКРАИНЕ МАССОВЫХ БЕЗНАЛИЧНЫХ РАСЧЕТОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ПЛАТЕЖНЫХ КАРТ

Раскрыто значение развития рынка платежных карт, проанализированы особенности развития его в Украине, определены факторы экстенсивного развития рынка, рассмотрен один из основных факторов – это недостаток оборудования по приему карточек на предприятиях сферы торговли и услуг, рассмотрены проблемы его массового внедрения.

Ключевые слова: безналичные расчеты, специальные платежные средства, платежные карточки, карточные продукты, банкоматы, терминалы, предприятия сферы торговли и услуг.

CHERNYSHOVA O. B. PROBLEMS OF UKRAINE IN MASS CASHLESS PAYMENTS USING PAYMENT CARDS

Reveals the value of the payment card market, analysis of the features of it in Ukraine, the factors of extensive market development, considered one of the main

factors - a lack of equipment for receiving cards in the business of trade and services, the problems of its mass adoption.

Keywords: non-cash payments, special means of payment, credit cards, card products, ATMs, terminals, enterprises of trade and services.